

TEMAHEFTE FRA PPT FOR YTRE NORDMØRE

TA GREP

OM SKOLEFRAVÆR

Heftet kan lastes ned fra PPT for Ytre Nordmøre sin hjemmeside: <http://www.pptytrenordmore.no>

Innhold

Innledning	3
Skolens møte med eleven	5
Skolens handlingsplan for oppfølging av fravær	6
Begynnende fravær og elevsamtalen	6
Samtalen med foresatte	8
Tiltak etter første kartlegging	9
Hvordan skal vi forstå problematisk skolefravær?	10
Hva er skolevegring?	10
Skulk, nekt og vegring	11
Tidlige tegn og risikofaktorer ved skolevegring	12
Skolevegringens funksjon	12
Unngå negative opplevelser	13
Oppnå positive opplevelser	13
Kartlegging ved befestet skolevegring	13
Historikk	14
Skolevegringsatferd	14
PPTs bidrag	14
Tiltak ved befestet skolevegring	15
Utfordringer ved tilbakeføring til skolen	15
Å fjerne elevens ubehag	16
Undervisning i hjemmet	17
Offentlige hjelpetiltak	17
Hjemmebesøk	18
Hva forteller elever som ikke fikk hjelp?	18
Tanker om lokale modeller	19
Avslutning	20
Referanser	21
Vedlegg	22

Innledning

Høsten 2012 startet prosjektet «Ta grep» i PPT for Ytre Nordmøre. Prosjektet kom i stand etter et foregående prosjekt; «Rett diagnose, men feil 'medisin'», hvor målet var å redusere behovet for spesialundervisning ved en analytisk tilnærming til skolenes praksis.

Prosjekt «Ta grep» skulle gi et svar til blant annet hvordan skolene kunne redusere behovet for spesialundervisning ved å styrke den ordinære undervisningen og læringsmiljøet. Dette arbeidet er i tråd med UDIRs satsing på klasseledelse og hva nyere forskning viser er viktig. Et godt læringsmiljø gir gode læringsresultater.

Dette heftet er ett av flere i serien «Temahefter fra PPT for Ytre Nordmøre». Heftene er en del av PPTs satsing på et godt læringsmiljø. I Meld. St. 18 (2010-2011) defineres læringsmiljø som: «*De samlede kulturelle, relasjonelle og fysiske forholdene på skolen som har betydning for elevens læring, helse og trivsel*».

De foregående heftene fra PPT er:

- «Ta grep- Informasjon om og forankring av heftene»
- «Ta grep om forventninger til sosiale ferdigheter»
- «Ta grep om positiv oppmerksomhet, ros og oppmuntring»
- «Ta grep om gode og effektive beskjeder»
- «Ta grep om inspeksjon i friminuttene»
- «Ta grep om relasjonsbygging til elever»
- «Ta grep om psykisk helse og mobbing i skolen»
- «Ta grep om utfordrende atferd i skolen»

Alle heftene kan lastes ned gratis fra PPTs hjemmeside.

Alle temaheftene fra PPT bygger på anerkjent kunnskap om hva som gir effekt i skolen, både med tanke på sosiale og faglige ferdigheter. Det er gjort mye forskning og skrevet mange gode bøker om disse temaene. Før skolen tar i bruk dette heftet bør arbeidet med implementering ha blitt gitt tilstrekkelig tid på skolen. Implementering handler om å utføre en plan i praksis. Det er avgjørende for resultatet at de som skal utføre tiltakene opplever at dette er deres plan. Forskningsbasert vurdering av de skoleomfattende programmene vi refererer til, viser til flere suksessfaktorer for å lykkes med endringsarbeid i skolen. Vi trekker frem:

- Ledelsens engasjement og oppfølging av arbeidet.
- Godt arbeid med implementeringsprosessen.
- Systematisk arbeid med temaene over tid.
- Oppfølging fra skolens støttesystem (her PPT).

For å endre læringsmiljøet må vi som jobber i skolen analysere og vurdere vår egen praksis. Vi må våge å prøve det vi tror er riktig, vi må evaluere resultatene av dette arbeidet og ikke minst endre det som ikke fungerer. Når elever ikke lykkes på skolen skal vi først og fremst se på det sosiale systemet eleven er en del av. Vi skal endre det vi kan endre; tilpassinger i klasserommet og vår egen praksis.

I dette heftet beskriver vi hvordan skolen kan jobbe forebyggende i forhold til utvikling av alvorlig skolefravær og skolevegring. Vi har brukt forskning, teori og erfaring som grunnlag for utarbeidelse av dette heftet.

Dette «Ta grep»-heftet er utarbeidet for å gi en mer samlet informasjon om et angivelig stadig økende problem i skolen. Heftet gir en beskrivelse av hvordan skolevegring kan forstås, og hvordan det skiller seg fra annet fravær i skolen. Du kan her finne informasjon om underliggende årsaksforklaringer, fraværets funksjon og ulike risikofaktorer, samt beskrivelse av tiltak som kan settes i gang i skolen. Det er allerede skrevet en god del om temaet og det finnes mye kompetanse om emnet i skolen allerede. Vi opplever allikevel at de mange skolene i vårt distrikt forstår fenomenet eller problemet ulikt, og deretter også agerer svært ulikt. Mange tar tak i problemet altfor sent og etter at skolefraværet har blitt komplisert og vanskelig å håndtere, både for barnet selv, familien, klassen og læreren/skolen. Mange involverer familie, PPT og øvrige hjelpeapparat for sent, og en del er heller ikke kjent med hvilken hjelp som finnes i sitt distrikt.

PPT ønsker å sette en felles standard for hvordan vi i vårt distrikt skal arbeide med skolefravær. Vi ønsker dernest at «Ta grep om skolefravær» skal være et praktisk hjelpemiddel som kan brukes i skolehverdagen. I utarbeidelsen av dette heftet har vi derfor rådført oss med kolleger i PPT om gjeldende praksis ute i skolene vi besøker og betjener. Vi har søkt råd direkte hos noen rektorer og lærere, og vi har samlet beretninger og erfaringer fra elever som selv har vegret seg for å gå på skole.

Suksessfaktorer i arbeidet med å avdekke gryende fraværspromblematikk er flere. Vi nevner noen:

- Det må være gode rutiner for føring av alt fravær.
- Det må skilles mellom fravær som skyldes sykdom og fravær hvor sykdom kan være tegn på at eleven har psykososiale vansker.
- Kartleggingen må gjøres raskt for å finne årsaken til fraværet.
- Systematisk arbeid med et trygt og inkluderende læringsmiljø i klassen.

For å gjøre dette arbeidet godt og positivt er det avgjørende at skolen har utarbeidet rutiner for samarbeid med alle voksne som jobber med de elevene det gjelder. Det må settes noen standarder for når det er grunn til bekymring rundt fravær, og hva som skal gjøres både internt og i samarbeid med hjemmet og eventuelle samarbeidspartnere. Gjennom litteratur, erfaring og forskning vil PPT gjengi hva som må til for å stanse den uheldige utviklingen.

Anne Grethe Wågø
PP-rådgiver

Kia Rosén
PP-rådgiver

Anne Katarina Eilertsen
Psykolog

Caroline Kvistnes
Leder av PPT for Ytre Nordmøre

Christine Reitan
Leder av styret i PPT for Ytre Nordmøre

Skolens møte med eleven

Et læringsmiljø preget av god klasseledelse og raushet, hvor alle, uansett nivå, er trygge nok til å by på seg selv, krever ekstra fokus og innsats. Å få være en del av et slikt fellesskap på skolen er den aller viktigste «frisk-faktoren» utsatte barn og unge kan ha. I skolen vil det være risiko for utvikling av uro og «sub-kulturer» blant elevene hvis klasse- og skolemiljøet er utrygt. Det vil være vesentlig å jobbe med sosiale ferdigheter og veiledning mot enkeltelever samt på systemnivå for å styrke lærere og skolen som organisasjon. Forskning viser at elever som har opplevd krenkelser som mobbing og utenforskap får med seg en sårbarhet som kan følge dem livet ut på områder som videre utdanning, jobb, psykiske vansker, helseplager, usikkerhet i sosiale ferdigheter m.m. (Anvik mfl., 2012).

Før vi iverksetter individuelle tiltak, må alle voksne som jobber med eleven reflektere over følgende:

- Hva antar vi ligger bak elevens fravær?
- Er det mer fravær i enkelte fag?
- Når fungerer eleven best? I grupper? Enkeltvis? Sammen med enkelte elever? Sammen med enkelte lærere?
- Hvordan fungerer eleven i overgangssituasjoner?
- Hva tror vi må til for at eleven skal fungere godt igjen i klassen og på skolen?

Denne analytiske tilnærmingen til dagens situasjon, og viljen til å reflektere over egen praksis, må alltid ligge til grunn for arbeidet videre. Følgende sjekkliste for kartlegging er hentet fra «Skolevegring- en praktisk og faglig veileder», Utdanningsetaten, Oslo kommune, 2009:

Vedlegg 1: Kartlegging av skolesituasjonen (Oslo kommune, 2009)

Skolevegring - EN PRAKTISK OG FAGLIG VEILEDER 33

APPENDIKS 2.
SJEKKLISTER FOR KARTLEGGING

KARTLEGGING AV SKOLESITUASJONEN	NOTISER
Fravær og vegringsattferd hos eleven (Varighet og hyppighet av fravær, fraværsmonster, hele dager og/eller enkelte timer, fravær knyttet til fag, situasjoner, personer, aktiviteter. Mønster av vegringsattferd uten fravær, dvs. at eleven forsøker å unngå enkelte fag, situasjoner, personer, aktiviteter.) Har eleven tidligere i skoleløpet hatt mye fravær eller vist vegringsattferd?	
Blir eleven plaget eller mobbet på skolen, skoleveien eller fritiden?	
Vurdering av skolefaglig og sosial kompetanse Fag/områder der eleven viser mestring og trivsel Fag/områder der eleven har vansker	
Enkelt situasjoner der eleven klarer å møte på skolen eller delta i aktiviteter som han/hun vanligvis har vansker med å delta i. Hvorfor gikk det bra denne gangen?	
Hvilke viktige voksenrelasjoner har eleven på skolen og hvordan fungerer disse?	
Hvilke viktige relasjoner har eleven til jevnaldrende på skolen?	
Er skolehverdagen organisert, strukturert og forutsigbar for eleven?	
Hvilke tiltak er prøvd ut på skolen og hvordan har dette fungert?	
Hvilke tiltak er igangsatt i skole – hjem samarbeidet og hvordan har dette fungert?	
Forslag til tiltak	

Skolens handlingsplan for oppfølging av fravær

Alle skoler bør ha lik praksis ved fravær. Skolene skal ha en egen handlingsplan om fravær som er kjent for alle i personalet og av foresatte. Hvordan skolen forholder seg til fravær må kommuniseres på et tidlig tidspunkt til foresatte. Dersom skolen orienterer om handlingsplan for oppfølging av fravær, vil det være enklere å komme i posisjon til å møte og håndtere skolefravær. En handlingsplan bør inneholde følgende punkter:

- Rutiner for føring av fravær.
- Rutiner for melding av fravær og foresattes ansvar.
- Rutiner for kontakt mellom hjem og skole i oppfølging av fravær.
- Tydelig ansvarsfordeling mellom ledelse, kontaktlærer og fag- og timelærere hva angår oppfølging av fravær.
- Beskrivelse av hva som av skolen betraktes som bekymringsfullt fravær.
- Avklare i hvilke arenaer på skolen fravær skal drøftes, eksempelvis team/trinnmøter, ledermøter og/eller ressursteam møter.

Noen elever har høyt fravær over lengre tid og oppdages ikke fordi fraværet er så sporadisk, både gjennom skoleuken og gjennom året. Etter innføring av digital meldingsbok i flere kommuner, rapporteres det om en mer systematisk oversikt som både er lettere og mer nøyaktig, og som kan avsløre problematisk fravær på et tidligere tidspunkt.

For øvrig foreslår PPT bruk av handlingsplan som sier noe om skolens rutiner for hvordan de både skal jobbe med elever med begynnende fraværspromatikk og mer befestet skolevegring. PPT foreslår at handlingsplanen innbefatter retningslinjer om samtaler om fravær som en del av de faste elevsamtalene ved skolen. Ved å utarbeide planer mener PPT at arbeidet kvalitetssikres samtidig som at skolen dokumenterer sitt arbeid (se eksempel i vedlegg 2: Oppfølging av fravær i grunnskolen, Kristiansund kommune).

Begynnende fravær og elevsamtalen

I saker hvor skolen vet at problemet med fravær er begynnende, så kan det være nok å ha en elevsamtale på et tidlig tidspunkt. Rammene og innholdet i elevsamtalen kan f.eks. være slik:

«Jeg ønsket denne samtalen fordi jeg har vært bekymret for deg i det siste.»
«Etter sommerferien, påskeferien,..... har jeg sett at du har vært borte flere dager.»
«Jeg har sett at du er mye alene ute i friminuttene, og jeg synes det ser ut som om du ikke trives så godt. Derfor vil jeg gjerne snakke litt med deg og høre hvordan du har det, og finne ut hvordan vi kan gjøre det slik at du får det bedre her på skolen.»

Samtalen med eleven forutsetter nok tid og et skjermet rom. Innled gjerne samtalen med dagligdagse, «ufarlige» tema til du ser at eleven er trygg.

Råd videre i samtalen:

- *Still åpne spørsmål som f.eks. «Hvordan synes du det var å holde presentasjon i klassen i dag?»*
- *Utforsk når og hvilke situasjoner som er greie på skolen.*

- *Gi eleven nok tid – tål at det er litt stille. Du kan hjelpe eleven i gang igjen ved å gjenta noe av det siste han sa, evt. si «forsto jeg deg rett når du sa sånn og sånn...?»*
- *Stopp opp og utforsk mer det eleven sier når det er naturlig.*
- *Si følgende for å få fram evt. psykososiale vansker: «Noen barn/ungdommer som er borte fra skolen kan være nervøse for hva de andre elevene vil tenke hvis de kommer tilbake til skolen, mens noen ikke vil tenke så mye på det. Er det noe du tenker på?»*
- *For yngre barn kan det være nyttig å tegne opp eller bruke konkretiseringsmateriale for å få fram mening.*
- *Du kan også bruke skalaspørsmål fra 1 til 10 for å finne ut hvor dypt vansken sitter. 10 betyr f.eks. kjemperedd.*
- *Veksle naturlig med å se på hva som fungerer for å få fram mestringsfølelse. Gi eleven positive eksempler som du har observert i klasserommet.*

Motstanden mot å komme tilbake til skolen trenger ikke være stor på dette stadiet. Det er imidlertid svært viktig at lærer og elev avtaler hva som kan gjøres de nærmeste dagene på skolen. Det må også informere om at lærer vil snakke med foresatte slik at de blir med på å hjelpe eleven hjemme. I elevsamtalen kan lærer også ha nytte av å bruke vedlagte spørsmål:

Vedlegg 3: Sjekkliste for informasjon fra eleven (Oslo kommune, 2009)

34
Skoleveiging – EN PRAKTISK OG FAGLIG VEILEDER

APPENDIKS 2. FORTS.
SJEKKLISTER FOR KARTLEGGING

SJEKKLISTE FOR INFORMASJON FRA ELEVEN	NOTATER
Hvilke fag, situasjoner eller aktiviteter på skolen er det eleven liker?	
Er det aktiviteter, fag eller situasjoner som eleven opplever som vanskelige eller ubehagelige? (Les høyt eller svare på spørsmål foran klassen, ha prøver, ha kropps-øving, fag der eleven må eksponere seg i en gruppe, snakke med voksne på skolen, be læreren om hjelp, jobbe sammen med eller leke med medelever, bruke skolens toalett, spise i klassen, dra hjemmefra om morgenen, forlate foreldrene, skoleveien)	
Har eleven vonde følelser knyttet til noen av situasjonene ovenfor eller mer generelt i forhold til skolesituasjonen? Hva slags følelser dreier det seg om? (rist, redd, flau, nervøs, engstelig, sint)	
Har eleven negative tanker knyttet til noen av situasjonene ovenfor eller mer generelt i forhold til skolesituasjonen? Hva er det eleven tenker? (bekymringer, negative forventninger, tanker om hva som er skummelt eller vanskelig)	
Har eleven andre bekymringer eller har eleven opplevd noe utenom skolesituasjonen som han/hun er opptatt av?	
Blir eleven plaget eller mobbet på skolen, skoleveien eller i fritiden?	
Er det situasjoner eller aktiviteter utenfor skolen i skoletiden som gjør det bristende for eleven og ikke møte opp? (dataspill, møte venner, shopping, god mat, andre hyggelige ting som skjer hjemme)	
Hvilke lærere eller andre voksne på skolen har eleven et godt forhold til, evt. et negativt forhold til?	
Situasjoner der eleven klarer å møte på skolen eller delta i aktiviteter som han/hun vanligvis har vansker med å delta i. Hva var det som gjorde at det gikk bra?	
Er skolehverdagen oversiktlig og forutsigbar for eleven? (Har eleven oversikt over skoledagen og skoleuka, hvilke lærere/assistenter som er inne i de ulike timene, hvem eleven kan gå til dersom det er behov for en samtale, etc.)	
Har eleven gode venner?	
Elevens ønsker og mål for hvordan skolesituasjonen skal være?	
Forslag til tiltak	

Samtalen med foresatte

Det anbefales et eget møte mellom lærer, ledelsen og foresatte. I dette møtet kan lærer si omtrent det samme som med eleven som innledning til bekymringen. Det er viktig å ta seg tid til å lytte til foresatte og deres tanker om eleven. Vær åpen og tydelig når du forteller hva du har sett som har utløst din bekymring. Vis at et godt samarbeid videre betyr mye, og at den informasjonen foresatte kan gi er nødvendig for å kunne forstå eleven på en riktig måte. Fokuser positivt og fortell også om gode eksempler fra skolehverdagen. PPT anbefaler at lærer bruker sjekkliste for informasjon fra foresatte (vedlegg 4). Utarbeid noen få, konkrete mål sammen for tiden framover. Hva skjer for eksempel når eleven ikke vil? Hvordan kan i så fall dette løses gjennom samarbeid og tilrettelegging? Det kan være fag eleven ikke mestrer, redsel for framføringer, flauhet, opplevelse av å ikke ha venner eller få venner etc. Planlegg jevnlig kontakt med foresatte to til tre uker fram i tid. Når en lærer eller forelder lurar på om det er noe som er galt, er det oftest grunn til denne uroen. Det er mye lettere å stoppe utviklingen av skolefravær tidlig og før det har blitt et omfattende fravær.

Vedlegg 4: Sjekkliste for kartlegging (Oslo kommune, 2009)

Skolevegring – EN PRAKTISK OG INKLUSIVEREDEL 35

APPENDIKS 2. FORTS.
SJEKKLISTER FOR KARTLEGGING

SJEKKLISTE FOR INFORMASJON FRA FORESATTE	NOTATER
Foresattes opplevelse av elevens generelle trivsel, på skolen og i fritiden	
Foresattes beskrivelse og forståelse av elevens vansker. Tenker foresatte det kan dreie seg om skolevegring eller er det andre forklaringer?	
Blir eleven plaget eller mobbet på skolen, skoleveien eller fritiden?	
Beskrivelse av eventuell vegringsatferd i hjemmet (Er det vanskelig å få eleven til å gjøre seg klar til å gå på skolen om morgenen, har eleven fysiske plager i forbindelse med krav om skoleoppmøte, men er ellers frisk)	
Dersom eleven har fravær, hva skjer i tiden eleven er borte fra skolen? (datspill, besøk av familie, ekstra oppmerksomhet fra foresatte, treffer venner utenfor skolen, skolearbeid)	
Helsemessige forhold av betydning for elevens fungering og fravær (eventuell sykdomshistorikk, søvnrytme, matlyst)	
Har det skjedd plutselige endringer eller belastninger i familien som kan settes i forbindelse med elevens vansker? (skilsmisse, flytting, søsken, sykdom etc.)	
Enkelt situasjoner der eleven klarer å møte på skolen eller delta i aktiviteter som han/hun vanligvis har vansker med å delta i. Hvilke tanker har foresatte om hva det var som gjorde at det gikk bra i situasjonen?	
Foresattes ansvarsfordeling når det gjelder å følge opp skole og skoleoppmøte	
Eventuelle andre instanser som er involvert i familien	
Eventuelle andre støttespillere i familiens nettverk	
Hvilke tiltak er forsøkt hjemme og hvordan har disse fungert? (Morgenrutiner, bytte av roller mellom foresatte, samtale med eleven)	
Foresattes ønsker og mål for elevens fremtidige fungering	
Forslag til tiltak	

Figur 1: Tidlige tegn på langvarig skolefravær (PPT Nittedal kommune, 2011)

Alvorlig fravær:
• Ugyldig fravær: 1 enkelttime eller mer • Høyt gyldig fravær: 10 dager i semesteret • 3 ganger forsentkomming på 1 måned • Møter opp på skolen, men forlater den igjen
Tegn hos eleven:
• Er ekstremt innadventd eller sjenert • Er svært utrygg ved skolestart / etter skolebytte, og ordinære tiltak for å trygge eleven hjelper ikke • Snakker aldri høyt i klassen • Snakker ikke med voksne/medelever eller kun med utvalgte voksne/medelever • Er ofte alene i friminuttet • Er avhengig av at en bestemt voksen/medelev er tilstede i friminuttet • Har ofte fysiske plager, for eksempel vondt i magen eller hodet • Gir nonverbalt eller verbalt uttrykk for nedstemthet eller redsel generelt eller tilknyttet spesifikke situasjoner på skolen • Trekker seg tilbake fra sosiale situasjoner og/eller skolerelaterte aktiviteter • Viser utagerende atferd, for eksempel sinne i situasjoner hvor det stilles krav i skolehverdagen • Viser motstand mot å delta eller forsøker å unngå enkelte fag, situasjoner eller aktiviteter på skolen • Ringer ofte hjem i skoletiden eller ønsker å gå hjem i løpet av skoledagen
Bekymring fra foresatte:
• Tar kontakt med skolen fordi eleven gir uttrykk for ikke å ville gå på skolen • Blir værende lenge i leveringssituasjonen eller vil være med inn i klasserommet utover det som er ordinære rutiner • Ringer eleven i skoletiden gjentatte ganger for å sjekke at eleven har det bra

Tiltak etter første kartlegging

I det følgende listes opp noen tiltak som kan være hensiktsmessig å gjennomføre etter den første kartleggingen av elevens skolefravær:

- Små endringer som plassering i klasserommet kan ha stor betydning for eleven.
- SMS til eleven/foresatte på morgenen dersom eleven ikke kommer.
- Senke de faglige kravene en periode samtidig som en kartlegger om eleven har fagvansker. Skolen er forpliktet til å gi alle elevene en opplæring tilpasset elevenes evner og forutsetninger (Opplæringsloven, § 1-3). *For elever med konsentrasjonsvansker og følelsesmessig utrygghet er dette svært viktig.*
- Slippe eksponering i form av muntlig framføring, høytlesing, o.l. så lenge det er nødvendig.
- Tilrettelegg for trygghet og sosial mestring gjennom å ha «riktige» voksne og medelever rundt eleven.
- Ekstra fokus på struktur og forutsigbarhet for å trygge eleven.
- Tilrettelegge for et «trygt sted» eleven kan søke tilflukt til om ting blir vanskelig.

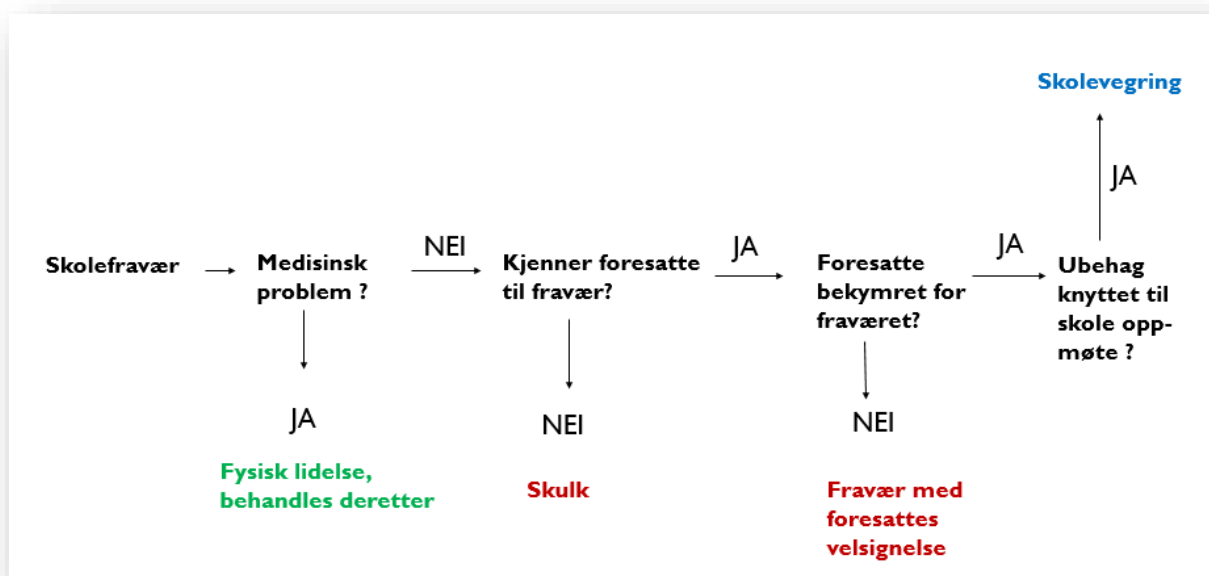
Dersom en underveis forstår at situasjonen er mer alvorlig, så må skolen raskt kartlegge grundigere, og tiltakene må bli mer omfattende.

Hvordan skal vi forstå problematisk skolefravær?

Skoler og PPT rapporterer om økt skolefravær blant barn og unge, og særlig gjelder dette skolevegring (Havik, 2018). Ifølge Terje Ogden, forskningsdirektør ved Senter for studier av problematferd og innovativ praksis, Atferdssenteret, er dette imidlertid et problem som går under radaren. Det finnes ingen oversikt over hvor mange barn og unge som ikke kommer seg på skolen da fraværet ofte er kamuflert som sykemeldinger, bortforklaringer og mindre gode registreringsrutiner (Jakobsen, 2016). Når en ser tilbake i meldingsbøkene til elever med stort fravær, eller kartlegger mer generelt, kan en ofte se at det har vært en økende tendens til fravær grunnet diffuse plager allerede i de laveste trinnene. Ofte dreier det seg om forsentkomming og sporadisk fravær i enkelttimer og/eller enkeltdager.

Ikke alle med høyt skolefravær har nødvendigvis en slik utvikling. Noen får en økende fraværstendens knyttet til overgangen fra en skole til en annen, spesielt ved overgangen fra barneskole til ungdomsskole, mens andre kan få økende fravær etter en akutt hendelse eller opplevelse i eller utenfor skolen. Skolen må eksempelvis være oppmerksom på miljøet rundt eleven og læringsmiljøet i klassen og på skolen. Skolefravær og vegring er et fagfelt med stor kompleksitet, og det er ikke alltid like lett å vite hva som betegnes som problematisk fravær.

Figur 2: Skolefravær vs. skolevegring

Hva er skolevegring?

Skolevegring handler om elever som vil gå på skolen, men som ikke klarer det (Havik, 2018). Det handler ikke om manglende motivasjon for skole og fag eller at man ikke har lyst. Disse elevene er interessert, men klarer ikke å gå. King og Bernstein (2001) definerer skolevegring som «vansker med å møte på skolen som følge av et emosjonelt ubehag» (Havik, 2018, s. 28). Kearney og Silverman (1996) beskriver skolevegring som «en vegring initiert av barnet mot å gå på skolen, bli der hele skoledagen, eller en kombinasjon av begge» (Oslo kommune, 2009, s. 6).

Skulk, nekt og vegring

En skiller gjerne mellom skulk, nekt og vegring. Skulk er fravær fra skolen, enten enkelttimer eller dager, uten gyldig grunn og uten foreldrenes kjennskap til fraværet. Det kan forekomme blant alle barn, og tenkes mer som en atferd knyttet til opprør, ungdomstid og en form for hendelse som ikke nødvendigvis har rot i noe underliggende problematikk. Dersom det er knyttet underliggende problematikk til atferden, er dette ofte snakk om mer sosialt press fra venner, ungdomsgjenger utenfor skolen eller utprøvende opprørsatferd fra jevnaldrende i klassen. Det kan også være underliggende årsaker som opprør mot lærer eller en reaksjon på det å ikke føle seg forstått osv. Dette kan være svært problematisk, både for eleven, hjem og skole, og det skal selvfølgelig følges opp. Noen foreldre kan bli fristet til å ta barnet ut av skolen, gjerne enkelttimer uten gyldig grunn, uten å forstå ulempene ved dette. I slike tilfeller bør skolen så raskt som mulig invitere foreldre til en samtale om fravær og risiko ved fravær.

Det å nekte å dra på skolen eller å nekte å dra hjemmefra kan være en mulig forløper for skolevegring. Her kan det være snakk om en underliggende problematikk før det blir skolevegring. Mobbing som går under radaren for skole og hjem kan være en slik underliggende problematikk. Nekt er dog oftere forstått som atferd knyttet til personlige utfordringer den enkelte elev har, og hvor nekt blir en reaksjon på noe eleven enten ikke forstår, ikke vil akseptere eller kan være med på.

Vegring er mer ubehag knyttet til oppmøte og/eller deltagelse på skolen, og et økende fravær som en følge av det. Alt fravær en elev har, må registreres. Vi må forhindre at fravær går under radaren.

Noen elever har medisinske og somatiske tilstander som fører til en del fravær. Ved mer alvorlige og/eller kroniske tilstander bør foresatte så raskt som mulig skaffe til veie erklæringer fra lege eller annen behandler som kan dokumentere både fravær, og om mulig; prognose. Elever med somatiske tilstander som har mye fravær av den grunn, kan i visse tilfeller også være mer utsatt for å utvikle vegring, som følge av at fraværet i seg selv gjør tilbakekomsten til skolehverdagen ekstra utfordrende.

Figur 4: Kontinuum av skolevegringsatferd

Tidlige tegn og risikofaktorer ved skolevegring

En fare er at en ser skolevegringen som en egen tilstand, og glemmer at skolevegring ofte har flere underliggende årsaker som kan ha ulik funksjon for eleven. Konsekvensen kan da være at en setter fokus helt feil sted, og kanskje til og med behandler eleven feil, eller risikerer å forverre situasjonen ytterligere. De aller fleste elever bør hjelpes tilbake til skolen så raskt som mulig. En bør primært jobbe med problemet på skolen. Men en må da være sikker på at en ikke fører eleven tilbake for raskt, og til en situasjon som er lik den faktiske årsaken til skolevegringen.

Det finnes mange ytre årsaker og risikofaktorer til utvikling av skolevegring hos barn og unge. I tillegg har barn ulik risiko for å utvikle negative responser på uheldige ytre omstendigheter. Det betyr at barn tåler ulikt og kan reagere svært forskjellig på ganske like omgivelser og stimuli. Figur 5 illustrerer noen av de åpenbare underliggende årsakene til skolevegring samt ulike risikofaktorer en bør være klar over.

Figur 5: Utvikling av skolevegring- en forståelsesmodell

Barnet	Familien	Skolen
• Fysiske utfordringer • Psykiske vansker • Mobbehistorikk • Overgangsvansker/ separasjonsangst • Pedagogiske utfordringer • Overfølsomhet • Søvnvansker eller døgnrytmeforstyrrelser • Spilleproblematikk • Rusproblem • Opptatt av andre ting, f.eks. konflikter hjemme	• Tap/ endringer i familien • Foreldre overinvolvert • Foreldre oversensitiv • Foreldrenes holdninger • Manglende struktur • Fattigdom • Rus eller spillproblematikk • Psykisk og/ eller fysisk sykdom	• Skolebytte • Overganger • Mobbing • Utestengelse • Problematisk læringsmiljø • Fysiske/ psykiske "hinder" • Sykefravær/ høy turnover • Utydelig klasseledelse • Elev- lærerrelasjonen • Mangelfulle rutiner for registrering og oppfølging av fravær

Skolevegringens funksjon

Like viktig som å finne underliggende årsak (les: problem), er å se hvilken funksjon vegringen har for barnet. Skolevegring kan forstås som barnets måte å løse et problem, der løsningen selv blir en del av problemet.

Havik (2018) viser til Kearney (2003) som beskriver fire undergrupper av skolevegringens funksjon hvor alle handler om å unngå negative opplevelser eller oppnå positive opplevelser for barnet (Havik, 2018, s. 51). En funksjon utelukker ikke en annen funksjon, og det er viktig å merke seg at elevens funksjon også kan endre seg over tid. Det som er funksjonelt for et

lite barn, trenger ikke være det for et eldre barn og motsatt. Kortsiktige belønninger kan ha en tendens til å opprettholde vegringen, selv om det løser ubehaget der og da.

Unngå negative opplevelser:

- ÷ Unngå stimuli som vekker generell negativ affekt eller ubehag
- ÷ Unngå ubehagelige sosiale situasjoner eller evalueringssituasjoner

Det å være gjenstand for observasjon av andre og evaluering og/eller bedømmelse, er situasjoner som kan være vanskelig for svært mange generelt. På skolen står en i mange sosiale situasjoner av nevnte karakter gjennom dagen; friminutt, det å skulle prestere i gym, muntlig presentasjoner, lese høyt, synge, spise med andre, skifte i garderobe, løse ting på smart Board/tavle, gå inn i et rom hvor andre mennesker befinner seg, være sammen med jevnaldrende, samarbeid med andre osv. Mange elever vil erfare at det å unngå disse situasjonene er eneste mulige utvei for å bevare en tilstand av kontroll.

Oppnå positive opplevelser:

- + Oppnå oppmerksomhet fra foreldre eller viktige andre
- + Oppnå goder utenfor skolen

Barnet kan utvikle skolevegring fordi en oppnår så mye positivt utenfor skolen at skolen ikke blir et godt alternativ. Dette ser en gjelder spesielt de yngre barna (5-10 år). De trenger ikke være spesielt engstelige eller nervøse, eller ha negative opplevelser ved skolesituasjonen. De oppnår rett og slett mer ved å være et annet sted enn på skolen. Det å være sammen med en forelder eller familiemedlem en ønsker å være mer sammen med, tid og anledning til lek f.eks. spill/gaming, tilbringe tid med venner utenfor skolen, utforske andre aktiviteter/omgivelser, se tv eller annet, kan være mer ønskelig for barnet.

Kartlegging av funksjon: Det å kartlegge og gjennom det å bedre forstå hvilken funksjon skolevegring har, er svært essensielt. Det å f.eks. legge til rette for hjemmeundervisning for en elev som primært er borte fra skolen for å oppnå noe, vil virke mot sin hensikt og kan forsterke problemene. Det finnes to hovedtilnærminger når det gjelder negative opplevelser på skolen; 1) tilrettelegging ved å fjerne elevens ubehag, inntil videre eller for godt og 2) tilvenne/eksponere eleven i forhold til det en synes er ubehagelig.

Kartleggingen kan også vise at det er konkrete forhold ved skolen som det må ryddes opp i først.

Kartlegging ved befestet skolevegring

Den utvidede kartleggingen må gjennomføres raskt for å forebygge ytterligere uheldig utvikling av fraværet og eventuelle psykiske og sosiale vansker. PPT vil anbefale at skolen opp til 4. trinn tar i bruk The School Refusal Assessment Scale- Revised, SRAS-R (Ruud 2016, s. 30, Kearney 2002b, 2006). Skjemaet skal fylles ut av eleven og alle 24 spørsmål skal besvares. Foreldrene er de nærmeste til å hjelpe barnet med utfyllingen. PPT vil anbefale at skolen deretter går nøye gjennom de kartleggingsskjemaene som gjelder eleven og foresatte (se vedlegg 1,3 og 4). «Skolevegring – en praktisk og faglig veileder» inneholder en sjekkliste for en systemgjennomgang av skolens rutiner og støttesystemer i fraværssaker (se vedlegg

en egen kartlegging av skolesituasjonen med spørsmål kontaktlærer kan svare på (se vedlegg 6). Det vil være naturlig at fortrinnsvis rektor eller PPT administrerer denne kartleggingen. Eleven må da meldes opp til PPT.

Historikk

Det anbefales å undersøke om eleven har en historie med mye fravær, hyppighet og årsak, og om andre i familien har hatt lignende utfordringer. Spesielle hendelser i livet som f.eks. flytting, brutte relasjoner, sykdom m.m. kan også være av betydning.

Skolevegringsatferd

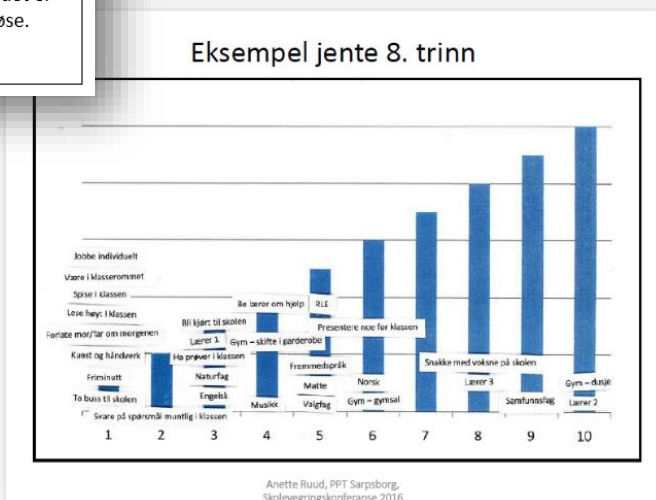
Kartlegg grundig varighet og hyppighet av fraværet. Hvordan ser fraværs mønsteret ut? Gjelder fraværet hele dager og/eller enkelttimer? Er det fravær knyttet til spesielle fag? Unngår eleven enkelte fag, situasjoner, personer eller aktiviteter? Det må følgelig undersøkes om eleven blir mobbet, har problemer på fritiden, vansker med døgnrytme/søvn, fagvansker eller sosiale utfordringer, og om det er prøvd ut tiltak tidligere i forhold til avdekket problematikk. Det må også undersøkes om eleven har en ekstra god relasjon til en bestemt lærer eller flere, samt i forhold til medelever.

PPTs bidrag

PPT kan bidra med å vurdere resultatene i den utvidete kartleggingen og ved behov kartlegge eleven med + - skjema som skalerer graden av de ulike problemområdene.

Figur 6 og 7: Eksempel på skalering av vansker eller utfordringer (A. Ruud, 2016)

Eksempel jente 8. trinn	
Emne: Prøver	
+	-
• Prøver på PC (spesielt stiler). • Punkter i forkant som kan si noe om hva hun skal kunne noe om. • Prøver alene på eget rom (helst uten lærer).	• Føler at hun ikke har øvd nok. • Redd for at hun ikke klarer å svare på spørsmålene. • Redd for å få karakter. • Eleven opplever at medelevene i klasserommet er veldig stresset før de skal ha prøve. De snakker mye om at det er prøve og at de er nervøse. Dette stresser eleven ytterligere.

Ved mistanke om fagvansker bør skolen vurdere henvisning til PPT for videre utredning. Ved psykososiale vansker kan PPT få mer informasjon gjennom å kartlegge om eleven kan ha vansker assosiert med angst, depresjon, lavt selvbilde, avvikende atferd eller opposisjonell atferd. Det må avklares tidlig hvem som skal inn og delta i kartleggingen og hvordan. Dette kan av ulike årsaker variere fra sak til sak. Denne kartleggingen kan gi et godt bilde på fraværets årsak og funksjon. Tiltakene vil dermed også treffe bedre. En slik kartlegging må skje i samråd med elevens foresatte.

Hvis man mistenker alvorlige forhold som f.eks. psykisk sykdom eller omsorgssvikt må en vurdere å henvise til, og jobbe parallelt med, BUP, kommunal psykisk helsetjeneste og/eller barnevernstjenesten. Det dannes da en samarbeidsgruppe eller en ansvarsgruppe som møtes hyppig i starten, deretter jevnlig og etter behov. Det må da jobbes parallelt med barnet, forhold i hjemmet/familien og forhold i skolen.

Tiltak ved befestet skolevegring

Vi har tidligere i heftet beskrevet tiltak etter første kartlegging. I det følgende vil vi beskrive videre tiltak etter den utvidede kartleggingen.

I en handlingsplan som gjelder befestet skolevegring må det komme klart fram hvem som skal ha ansvar i prosessen med tilbakeføring til skolen. Det er nødvendig å ha et samarbeid med eleven, foresatte og skolen samt andre involverte instanser når handlingsplanen og tilbakeføringensplanen lages. Kartlegging og informasjon fra lærere, elev, foresatte, PPT m.fl. skal danne grunnlaget for de «tyngre» tiltakene som iverksettes. De foreslåtte tiltakene er ment som ideer til hvordan en kan jobbe videre mot tilbakeføring på en best mulig måte, avhengig av problemområde(r).

Utfordringer ved tilbakeføring til skolen

Negative faktorer som høyt lærerfravær, manglende struktur og uro i klassen, uklare rutiner for føring og oppfølging av fravær, og manglende kompetanse eller forståelse for psykiske problemer, særlig angst og mobbing, vil føre til vanskeligheter med tilbakeføringsprosessen. Det må være en vilje til endring og løsningsfokus i møte med fravær som skyldes skolevegring.

1. Det er nødvendig å gi kontaktlærer eller andre som skal jobbe med eleven nok tid til oppfølging og eventuell veiledning.
2. Det må lages en skriftlig samarbeidsavtale med eleven, foresatte, skolen og andre involverte parter om hvordan tilbakeføringen skal gjennomføres og med et angitt **tidsperspektiv** (se vedlegg 7).
3. I starten vil det være behov for hyppige møter og evalueringer av delmål.
4. Det er viktig å følge planen kategorisk for at eleven skal kjenne seg trygg.
 - Foreta aldri mer enn en økning av tiltak for tilbakeføring i gangen, og unngå økning etter helg og ferier.
5. Ta ekstra hensyn når det er alternative skoledager og vurder nøye om eleven bør delta eller jobbe hjemme.
6. Planen må si noe om hva som skal skje dersom trinnene i planen mislykkes.

Figur 8: Eksempel på detaljert arbeidsplan for eleven (A. Ruud, 2016)

Delmål/trinn 1:

Uke 49	Uke 50	Uke 51
M:	M: 09:45 – 10:35. Se på ukeplan/lekseplan.	M: 09:45 – 10:35. Som i uke 50.
T: 08:45 – 09:35. Se på ukeplan/lekseplan (hvem, hva, når). Jobbe med matte.	T: 08:45 – 09:35. Jobbe med oppgaver. <i>Elev 1 deltar.</i>	T: 08:45 – 09:35. Som i uke 50.
O: 08:45 – 09:35. <i>Jobbe med skriftlige oppgaver</i> (ikke muntlige).	O: 08:45 – 09:35. Kontaktlærer borte. Elev jobber hjemme.	O: 08:45 – 09:35. Som i uke 50.
T: 08:45 – 09:35. Som onsdag.	T: 08:45 – 09:35. Jobbe med oppgaver. Elev 1 deltar.	T:
F: 08:45 – 09:35. Som onsdag.	F: 08:45 – 09:35. Som torsdag.	F:

Eleven jobber med arbeidsplan hjemme, litt hver dag.

Det er ofte nødvendig å bruke noen uker på en gradvis opptrapping av tilstedeværelsen på skolen. Det samme gjelder de faglige kravene og ofte den sosiale eksponeringen. Eleven vil sammen med sine foresatte være helt sentral i den løpende planleggingen av opptrappingen. Når det er både sosiale og psykiske vansker som kompliserer hverdagslivet til eleven ytterligere, er det vesentlig at resten av hjelpesystemet rundt eleven arbeider parallelt. Vi tenker da f.eks. på veiledning i hjemmet, behandling hos BUP/kommunepsykolog og øving på sosiale ferdigheter.

Å fjerne elevens ubehag

Målet er å fjerne elevens ubehag, enten inntil videre eller for godt, og/eller hjelpe eleven med å venne seg til ubehaget. Det må bl.a. ses på følgende:

Undervisning i hjemmet

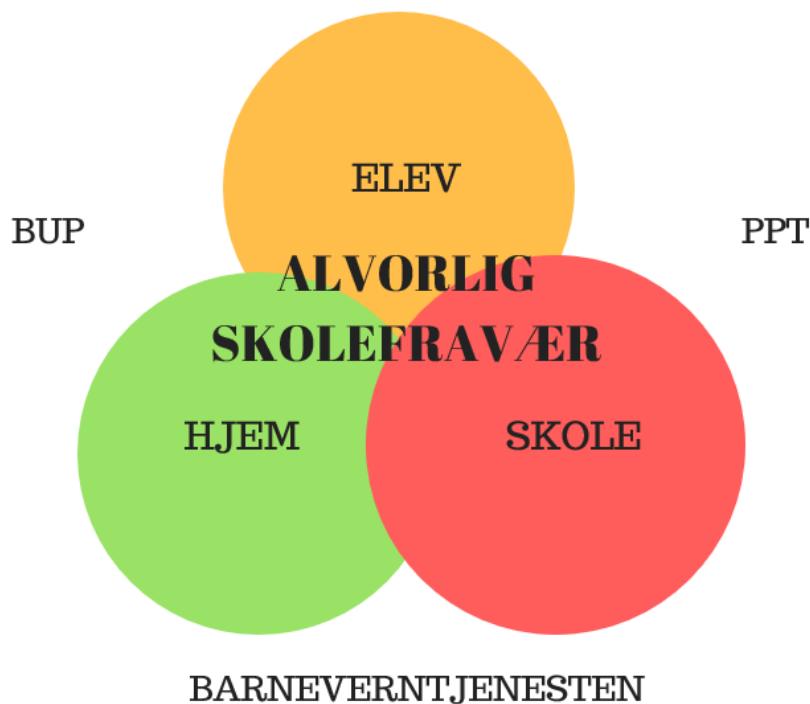
Undervisning i hjemmet dekker skolen sin plikt til å gi undervisning, men vil ikke løse problemene knyttet til skolevegring. Hjemmeundervisning kan være med på å forsterke problematikken og faktisk forverre situasjonen for eleven. Hjemmeundervisning kan i helt spesielle tilfeller bli et nødvendig og riktig tiltak dersom den gis som et ledd i en gradvis tilnærming og kontakt med skolen igjen. Det anbefales imidlertid at hjemmeundervisning gis et annet sted enn i hjemmet. Etter sakkyndig vurdering fra PPT og med skriftlig samtykke fra foresatte kan kommunen vedta å frita en elev helt eller delvis for opplæringsplikten dersom hensynet til eleven tilsier det (Opplæringsloven § 2-1, Rett og plikt til grunnskoleopplæring).

Offentlige hjelpetiltak

Det krever stor grad av samkjøring og samarbeidsevne av et tverrfaglig hjelpeapparat i alvorlige saker hvor barn og unge sliter. Det er sjelden anbefalt å bytte skole fordi problemet ikke løser seg med det. Det er kun i saker med direkte mobbing og/eller uløselig konflikt at dette kan vurderes.

I arbeidet med den tyngste gruppen av skolevegrere kan ikke skolen stå alene. Foreldrene har «prøvd alt» og har et stort behov for hjelp og veiledning. I noen kommuner er hjemmebesøk et eget tiltak i handlingsplanen som gjelder alvorlig skolefravær. Besøkene gjennomføres av andre instanser i kommunens helsetjeneste i saker hvor skolen ikke har lyktes med å få eleven tilbake til skolen. Relevante lovverk for yrkesgrupper som kan ta hjemmebesøk er *Lov om barnevernstjenester*, *Lov om helsepersonell*, *Opplæringsloven* og *Forvaltningsloven*. Barnet/ungdommen skal også henvises til PPT når skolens egne iverksatte tiltak ikke har ført fram.

Figur 9: Eksempel på en hjelpesirkel (modell basert på M. Tørstad, 2016)

Hjemmebesøk

Hjemmebesøk vil gi innsikt i hva eleven gjør når han er hjemme, og hjemmet er vanligvis et trygt sted for eleven. Dette gir de «besøkende» en god mulighet til å bli kjent med eleven og få ideer til hvordan eleven kan få en bedre hverdag med meningsfulle aktiviteter hvor skolen er en viktig del av helhetsbildet. Erfaring viser at elever med alvorlig fravær ofte trenger hjelp med personlige vansker som f.eks. angst og/eller depresjon, mobbing og sosial utestengning, selvskading, spisevegring, kriser i forbindelse med endrede familieforhold m.m. Det er viktig at elever med tilleggsvansker får et adekvat behandlingstilbud.

Hjemmebesøk av lærer i en tidlig fase av fravær er et svært viktig signal om at læreren bryr seg om eleven. Dette er godt dokumentert gjennom forskning. Digital kommunikasjon mellom lærer og elev kan gjøre eleven i stand til å gjennomføre faglig arbeid hjemme. Lærer og elev kan sammen bli enige om oppgaver eleven kan se på faglig og eventuelt levere digitalt i den første fasen av tilbakeføring. Et annet teknisk hjelpemiddel er robot (f.eks. AV1) i klasserommet som representerer eleven og som i noen tilfeller kan gjøre at eleven slipper å miste verdifull sosial informasjon, så vel som undervisning – og som igjen kan lette tilbakeføring. Samtidig er det viktig å merke seg at for flere elever fører en slik robot til ytterligere forverring da eleven føler negativ sosial eksponering knyttet til bruk.

Hjemmebesøk av andre faggrupper i hjelpeapparatet vil ofte avdekke at det er nødvendig å endre på rutiner rundt leggetid, spilletid, sosiale media, leksetid, fritid osv. Noen ganger kan det også jobbes med endring av relasjoner i familien. Forskning viser at fravær kan låse seg mer dersom foreldre strever med egne vansker eller mer alvorlige sykdomstilstander. Det er viktig at både foreldre og elev får kyndig veiledning og støtte i hjemmet underveis i endringsarbeidet.

Hjemmebesøk vil kunne være en del av et tiltak, men bør ikke stå alene som tiltak. Hjemmebesøk kan gjennomføres på morgenen i den hensikt å få eleven på skolen hver dag eller på avtalte dager i to til tre uker av gangen. Det lages en egen avtale med hjemmet om hva de «besøkende» skal jobbe med. Mål og oppgaver kan endres underveis etter evaluering.

Hva forteller elever som ikke fikk hjelp?

Den kvalitative og den kvantitative undersøkelsen som ble hentet fra forskningsrapporten «Ikke slipp meg!» (Anvik mfl., 2012) viser at problematikken ved alvorlig skolefravær og frafall er sammensatt. Deltakerne i dette studiet beskriver ofte vansker med egen psykisk helsesituasjon, men de forteller også om andre utfordringer som:

- problematiske oppvekstvilkår
- ustabile familieforhold
- omsorgssvikt
- mobbing
- ensomhet
- faglige utfordringer
- lite eller mangelfull voksenkontakt

Dette tilsier uten tvil nødvendigheten av å ha gode, samkjørte, tverrfaglige hjelpetjenester for «hele» mennesket. Det må jobbes parallelt med psykisk helse, øve sosiale ferdigheter, trygge og forbedre omsorgssituasjonen og veilede skolen i å håndtere mobbing. Vår erfaring som PP- tjeneste er at samarbeid mellom hjelpeinstanser er en forutsetning for å lykkes i de mest kompliserte sakene. Dette samsvarer med Rapporten fra Nordlandsforskning og erfaringer som andre PP- kontor har gjort seg. Vi vet også at mange unge har god erfaring med «en voksen» som SÅ dem på skolen, og at det betyr mye i en ellers vanskelig tilværelse.

Tanker rundt lokale modeller

PPT er skolens nærmeste samarbeidspartner i saker hvor elever har ulike utfordringer. PPT er jevnlig med i skolens ressursgruppemøter hvor alle typer saker rundt elever og interne forhold som gjelder elever tas opp. PPT skal sammen med skolen sikre hvilken instans barnet skal henvises til når årsaken er skolevegring som følge av psykososiale belastninger og sårbarhet. Dette for å kvalitetssikre riktig hjelp tidlig. Skolen kan ikke selv avgjøre om skolevegring eksempelvis er en sak for helsesøster, BUP, psykisk helse i kommunen eller Barnevernstjenesten.

I mange store og sammensatte saker er det ofte flere instanser inne, og det dannes ansvarsgrupper eller samarbeidsgrupper midlertidig. Slike saker krever en helhetlig tilnærming, men erfaring viser at når hjelpen skal utføres av mange instanser samtidig, så pulveriseres ansvaret. Den helhetlige jobbingen lykkes best dersom det er få hjelpere med spesifikk kompetanse på skolevegring som jobber sammen og samtidig med de ulike livsområder i familien og med barnet. Det må legges konkrete føringer for å nå målene.

Lokalt er det skolen, foreldrene og PPT som sitter på kunnskapsgrunnlaget i den enkelte sak. Denne kunnskapen gir oss et godt utgangspunkt i valg av tiltak. Det å ha rask tilgang på f.eks. kommunepsykolog og/eller miljøterapeut innenfor psykisk helse vil være en stor fordel. En kan da tenke seg at PPT, skole og foreldre utarbeider en slags instruks på hva det må jobbes med slik at vi sikrer en større treffsikkerhet. Deretter vil det være naturlig med hyppige møter og gjensidig veiledning i tilbakeføringsprosessen til skolen.

Det er uomtvistelig svært kostbart, både for det enkelte individ og for samfunnet, å ikke hjelpe et barn tilbake til skolen. Det å stå utenfor fellesskapet på skolen øker risikoen for å stå utenfor fellesskapet også i voksenalder både hva gjelder sosial kontakt, høyere utdanning og arbeidsliv.

Figur 10: Hjelpekjeden

Avslutning

Kompleksiteten i problematisk skolefravær viser hvor vanskelig det er å fatte tiltak. Bak problematisk skolefravær skjuler det seg gjerne svært sammensatte og alvorlige utfordringer. En hver sak krever derfor sin unike forståelse. Det finnes ingen snarveier og raske løsninger når skolefravær har vart over tid. Og når fraværet vedvarer eller øker over tid, så øker også kompleksiteten i den enkelte sak. Det er derfor viktig å oppdage problemet og iverksette tiltak tidlig.

Det må kartlegges bredt nok slik at man bedre kan identifisere mulige årsaker til fraværet. Og tiltak som fungerer godt for en elev, kan fungere mindre godt for en annen. Det er derfor viktig å kunne skreddersy opplegg som fungerer for den enkelte. Dette heftet gir ikke alle svar, men vi ønsker at det skal være en begynnelse for skolen og alle viktige voksne rundt eleven for det videre viktige arbeidet for å forhindre problematisk skolefravær.

Referanser

Anvik, C.H. og Gustavsen, A. (2012). *Ikke slipp meg! Ungdom, psykiske helseproblemer, utdanning og arbeid*. Nordlandsforskning- rapport nr.13.

Grønvold, H. (2014). *Skolevegrere- en heterogen gruppe? Forståelse av fenomenet og hjelp til iverksetting av tiltak rundt disse elevene*. Statped, Molde: Fagdag for PP- tjenesten, 22.10.14.

Friberg, P. (2017). *A good relation- the foundation of all intervention*. International School Refusal Conference, Copenhagen: 06-07.11.17.

Havik, Trude (2018). *Skolefravær. Å forstå og håndtere skolefravær og skolevegring*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Havik, Trude (2017). The role of school- factors in school refusal. International School Refusal Conference, Copenhagen: 06-07.11.17.

Havik, Trude (2017). *Skolefravær og skolevegring- hvordan forstår vi det og hva kan skolen gjøre?* Møre og Romsdal fylkeskommune, Molde: Fagdag skolevegring, 13.12.17.

Heyne, David (2017). *School Refusal: A Shared Understanding*. International School Refusal Conference, Copenhagen: 06-07.11.17.

Jakobsen, S.E. (2016). *Hva skal vi gjøre med de som ikke vil gå på skolen?* Oslo: Forskning.no. Lastet ned 06.02.18 fra <https://forskning.no/2016/11/vi-ma-bry-oss-mer-om-skolevegrerne>

Munkhaugen, E.K. (2016). *Risikofaktorer, kartlegging og tiltak*. Kunnskapssenteret St. Olavs Hospital, Trondheim: Skolevegringskonferanse- risikofaktorer, kartlegging og tiltak, 28.09.16.

Nesodden kommune (2014). *Ugyldig skolefravær- en veileder for håndtering av skolenekting*.

Oslo kommune (2009). *Skolevegring –en praktisk og faglig veileder*. Oslo: Utdanningsetaten.

Plant, P. (2017). *Are schools ready for their students? Drop out and push out*. International School Refusal Conference, Copenhagen: 06-07.11.17.

PPT Nittedal kommune (2011). *Alvorlig skolefravær: En veileder for forebygging og oppfølging*.

Ruud, A. (2016). *Kartlegging og tiltak fra kommunalt perspektiv*. Kunnskapssenteret St. Olavs Hospital, Trondheim: Skolevegringskonferanse- risikofaktorer, kartlegging og tiltak, 28.09.16.

Tørstad, M. og Olsen, M. (2016). *Kartlegging og tiltak hos barn og unge med skolevegringsatferd fra spesialisthelsetjenestens perspektiv*. Kunnskapssenteret St. Olavs Hospital, Trondheim: Skolevegringskonferanse- risikofaktorer, kartlegging og tiltak, 28.09.16.

Tørstad, M. (2017). *Dropout, frafall, skolefravær, pushout*. Møre og Romsdal fylkeskommune, Molde: Fagdag skolevegring, 13.12.17.

Vedlegg 1: Kartlegging av skolesituasjonen

KARTLEGGING AV SKOLESITUASJONEN	NOTATER
Fravær og vegringsatferd hos eleven (Varighet og hyppighet av fravær, fraværsmønster, hele dager og/eller enkelttimer. Fravær knyttet til fag, situasjoner, personer, aktiviteter. Mønster av vegringsatferd uten fravær, dvs. at eleven forsøker å unngå enkelte fag, situasjoner, personer, aktiviteter.) Har eleven tidligere i skoleløpet hatt mye fravær eller vist vegringsatferd?	
Blir eleven plaget eller mobbet på skolen, skoleveien eller fritiden?	
Vurdering av skolefaglig og sosial kompetanse Fag/områder der eleven viser mestring og trivsel Fag/områder der eleven har vansker	
Enkeltsituasjoner der eleven klarer å møte på skolen eller delta i aktiviteter som han/hun vanligvis har vansker med å delta i. Hvorfor gikk det bra denne gangen?	
Hvilke viktige voksenrelasjoner har eleven på skolen og hvordan fungerer disse?	
Hvilke viktige relasjoner har eleven til jevnaldrende på skolen?	
Er skolehverdagen organisert, strukturert og forutsigbar for eleven?	
Hvilke tiltak er prøvd ut på skolen og hvordan har dette fungert?	
Hvilke tiltak er igangsatt i skole – hjem samarbeidet og hvordan har dette fungert?	

Tabell hentet fra Oslo kommune: Skolevegring- en praktisk og faglig veileder (2009).

Oppfølging av fravær i grunnskolen Kristiansund kommune			
Situasjon/indikator	Oppfølging skolenivå	Ansvarlig	Foresatte
Alt fravær	Registreres i Visma flyt skole	Faglærer/kontaktlærer	Foresatte skriver skriftlig melding til skolen ved alle typer fravær, også timefravær gjennom digital meldingsbok
Ved fravær	Dersom hjemmet ikke melder fra til skolen gjennom digital meldingsbok, skal foresatte kontaktes. B-trinn: samme dag U-trinn: dag 2	Kontaktlærer	Foresatte melder fra til skolen om fravær gjennom digital meldingsbok med en gang
Gyldig fravær, 5 enkeltdager på en måned. Hyppig timefravær i fag.	Foresatte kontaktes vedr. årsak til fravær dersom bekymring	Kontaktlærer	Melding i digital meldingsbok Ta kontakt med kontaktlærer for å informere om eventuell bekymring
Gjentakende gyldige fraværsdager neste måned og hyppig fravær i fag.	Holde kontakt med foresatte	Kontaktlærer	Holde kontakt med skolen. Foresatte bes kontakte helsevesen. Melding i digital meldingsbok, levere evt. legeattest.
	Intern kartlegging av fraværet iverksettes		
	Oppfordre til kontakt med skolehelsetjenesten		
	Ved bekymring melde rektor via ressursteamet		
15 dager gyldig fravær i halvåret	Holde kontakt med foresatte Ved bekymring-foresatte kalles inn til møte, og drøfting av kartlegging	Kontaktlærer	Holde kontakt med skolen og evt. samarbeidspartnere som kobles inn
	Melding til rektor ved ressursteamet	Kontaktlærer	
	Vurdere behov for å initiere bistand fra samarbeidspartnere som rådgivere, skolehelsetjeneste, PPT, psykisk helse, SAMBA, barnevern mm.	Ressursteam	
	Vurdere om det er grunn til bekymring vedr. trygt og godt skolemiljø og opprette aktivitetsplan.	Rektor	

Situasjon/indikator	Oppfølging skolenivå	Ansvarlig	Foresatte
Ugyldig fravær	Ved mistanke om skulk dager eller timer- det tas kontakt med hjemmet samme dag	Kontaktlærer	Foresatte tar dette opp med eleven
Gjentatt ugyldig fravær	Hjemmet innkalles til møte	Kontaktlærer	Samarbeide med skole og eventuelle samarbeidspartnere Oppfølging av avtalte tiltak.
	Det utarbeides forpliktende samarbeidsavtale med eleven	Kontaktlærer, elev (og foresatte)	
	Ved bekymring – melde rektor via ressursteamet	Kontaktlærer	
	Vurdere behov for, og initiere bistand fra samarbeidspartnere som rådgivere, skolehelsetjeneste, PPT, basisteam, SAMBA, barnevern med mer	Ressursteam	
	Vurdere om det er grunn til bekymring vedr. trygt og godt skolemiljø og opprette aktivitetsplan	Rektor	
Forseintkomming	Foresatte kontaktes etter tredje gangs forseintkomming	Kontaktlærer	Foresatte tar dette opp med eleven, samarbeider med skolen
Gjentakende forseintkomming	Ved gjentakende forseintkomming utarbeides forpliktende avtale med eleven	Kontaktlærer, elev	
	Ved bekymring – melde rektor via ressursteamet	Kontaktlærer	
Møter på skolen, men forlater den igjen	Foresatte kontaktes umiddelbart	Kontaktlærer	
Ytterligere gjentatte hendelser	Foresatte kalles inn til møte, drøfting av kartlegging/avtale	Kontaktlærer	Samarbeider med skolen og aktuelle som kobles inn
	Melding til rektor via ressursteamet	Kontaktlærer	
	Vurdere behov for å initiere bistand fra samarbeidspartnere som rådgivere, skolehelsetjeneste, PPT, basisteam, SAMBA, barnevern mm.	Ressursteam	
	Vurdere om det er grunn til bekymring vedr. trygt og godt skolemiljø og opprette aktivitetsplan	Rektor	

Situasjon/indikator	Oppfølging skolenivå	Ansvarlig	Foresatte
Permisjon	Skolen kan innvilge permisjon inntil 10 skoledager	Rektor	Foresatte søker i god tid. Foresatte kan legge til rette for skolearbeid.
Langtidsfravær ut over 10 skoledager	Eleven skrives ut av skolen	Kommunalsjefen. Kommunen kan også følge opp at eleven får opplæring jfr. opplæringslova.	Foresatte skriver eleven ut av skolen. Foresatte har ansvaret for at eleven får opplæring jfr. opplæringslova.

Vedlegg 3: Sjekkliste for informasjon fra eleven

SJEKKLISTE FOR INFORMASJON FRA ELEVEN	NOTATER
Hvilke fag, situasjoner eller aktiviteter på skolen er det eleven liker?	
Er det aktiviteter, fag eller situasjoner som eleven opplever som vanskelige eller ubehagelige? <i>(Lese høyt eller svare på spørsmål foran klassen, ha prøver, ha kroppsøving, fag der eleven må eksponere seg i en gruppe, snakke med voksne på skolen, be læreren om hjelp, jobbe sammen med eller leke med medelever, bruke skolens toalett, spise i klassen, dra hjemmefra om morgenen, forlate foreldrene, skoleveien)</i>	
Har eleven vonde følelser knyttet til noen av situasjonene ovenfor eller mer generelt i forhold til skolesituasjonen? Hva slags følelser dreier det seg om? <i>(trist, redd, flau, nervøs, engstelig, sint)</i>	
Har eleven negative tanker knyttet til noen av situasjonene ovenfor eller mer generelt i forhold til skolesituasjonen? Hva er det eleven tenker? <i>(bekymringer, negative forventninger, tanker om hva som er skummelt eller vanskelig)</i>	
Har eleven andre bekymringer eller har eleven opplevd noe utenom skolesituasjonen som han/hun er opptatt av?	
Blir eleven plaget eller mobbet på skolen, skoleveien eller i fritiden?	
Er det situasjoner eller aktiviteter utenfor skolen i skoletiden som gjør det fristende for eleven og ikke møte opp? <i>(dataspill, møte venner, shopping, god mat, andre hyggelige ting som skjer hjemme)</i>	
Hvilke lærere eller andre voksne på skolen har eleven et godt forhold til, evt. et negativt forhold til?	
Situasjoner der eleven klarer å møte på skolen eller delta i aktiviteter som han/hun vanligvis har vansker med å delta i. Hva var det som gjorde at det gikk bra?	
Er skolehverdagen oversiktlig og forutsigbar for eleven? <i>(Har eleven oversikt over skoledagen og skoleuka, hvilke lærere/assistenter som er inne i de ulike timene, hvem eleven kan gå til dersom det er behov for en samtale, etc.)</i>	
Har eleven gode venner?	
Elevens ønsker og mål for hvordan skolesituasjonen skal være?	

Tabell hentet fra Oslo kommune: Skolevegning- en praktisk og faglig veileder (2009).

Vedlegg 4: Sjekkliste for informasjon fra foresatte

SJEKKLISTE FOR INFORMASJON FRA FORESATTE	NOTATER
Foresattes opplevelse av elevens generelle trivsel, på skolen og i fritiden	
Foresattes beskrivelse og forståelse av elevens vansker. Tenker foresatte det kan dreie seg om skolevegring eller er det andre forklaringer?	
Blir eleven plaget eller mobbet på skolen, skoleveien eller fritiden?	
Beskrivelse av eventuell vegringsatferd i hjemmet (Er det vanskelig å få eleven til å gjøre seg klar til å gå på skolen om morgenen, har eleven fysiske plager i forbindelse med krav om skoleoppmøte, men er ellers frisk)	
Dersom eleven har fravær, hva skjer i tiden eleven er borte fra skolen? (dataspill, besøk av familie, ekstra oppmerksomhet fra foresatte, treffer venner utenfor skolen, skolearbeid)	
Helsemessige forhold av betydning for elevens fungering og fravær (eventuell sykdomshistorikk, søvnrytme, matlyst)	
Har det skjedd plutselige endringer eller belastninger i familien som kan settes i forbindelse med elevens vansker? (skilsmisse, flytting, søsken, sykdom etc.)	
Enkelt situasjoner der eleven klarer å møte på skolen eller delta i aktiviteter som han/hun vanligvis har vansker med å delta i. Hvilke tanker har foresatte om hva det var som gjorde at det gikk bra i situasjonen?	
Foresattes ansvarsfordeling når det gjelder å følge opp skole og skoleoppmøte	
Eventuelle andre instanser som er involvert i familien	
Eventuelle andre støttespillere i familiens nettverk	
Hvilke tiltak er forsøkt hjemme og hvordan har disse fungert? (Morgenrutiner, bytte av roller mellom foresatte, samtale med eleven)	
Foresattes ønsker og mål for elevens fremtidige fungering	

Tabell hentet fra Oslo kommune: Skolevegring- en praktisk og faglig veileder (2009).

RUTINER FOR REGISTRERING OG OPPFØLING AV FRAVÆR

- Har skolen en handlingsplan for registrering og oppfølging av fravær?
- Er ledelsen oppdatert på fravær blant elevene?
- Hvilke arenaer på skolen brukes til å ta opp bekymringsfullt fravær?
- Når anses fravær som bekymringsfullt og hvilke tiltak igangsettes?
- Kommuniserer ledelsen tydelige holdninger til fravær til personalet og foresatte?
- Kjenner personalet rutinene for håndtering av fravær og blir de fulgt?

LÆRINGSMILJØ, PSYKOSOSIALT MILJØ OG TILTAK FOR ELEVER MED SOSIOEMOSJONELLE VANSKER

- Hvordan fungerer skolens handlingsplan for mobbing?
- Hvordan anvender skolen § 9 a-3 i opplæringsloven i enkeltsaker?
- Hvordan fungerer skolens antimobbeprogram/program for sosial kompetanse?
- Har skolen arenaer for å drøfte «de stille elevene»?
- Hvilke tiltak igangsettes overfor elever som er svært utrygge, går alene i friminutt etc.?
- Har personalet kompetanse på sosioemosjonelle vansker og tidlige tegn på skolevegring?
- Hvilke tiltak igangsettes for å styrke lærer – elev relasjon for utrygge elever?
- Er det vekt på tilpasset opplæring, tydelige, realistiske forventninger til elevene?

SKOLE – HJEM SAMARBEID

- Når og hvordan foregår kontakt mellom skole og hjem ved bekymringsfullt fravær?
- Hvilke rutiner har skolen for samarbeidsmøter og tverrfaglige møter ved bekymringsfullt fravær/skolevegring?

SKOLENS INTERNE STØTTESYSTEMER

- Prioriterer ledelsen elevsaker med fravær/skolevegring?
- Følger ledelsen opp med støtte i saker med skolevegring, bl.a. i form av å frigjøre læreres tid ved behov?
- Er det tydelig ansvarsfordeling i oppfølgingen av elever med fravær/skolevegring?
- Opplever lærerne god kollegial støtte når de står overfor utfordrene situasjoner eller elevsaker?

SKOLENS SAMARBEID MED EKSTERNE INSTANSER

- Har skolen kjennskap til og benytter ekstern kompetanse?
- Har skolen rutiner for å orientere eller drøfte saker i ressursteam når elever viser bekymringsfullt fravær/skolevegring?
- Når og hvordan blir skolehelsetjenesten og/eller PPT involvert?

INFORMASJONSFLYT

- Er det stabilitet i personell over tid og god overføring av informasjon ved lærerbytter?
- Er det god informasjonsflyt og planlegging i overgangen mellom barnehage – skole, og ved skolebytter?

Sjekkliste hentet fra Oslo kommune: Skolevegring- en praktisk og faglig veileder (2009).

Vedlegg 6: Vurderingsskjema for skolenekting, lærerversjon (SRAS-R-L) fra Holden & Sällman, 2010

		Aldri	Nesten aldri	Sjelden	Av og til	Ofte	Nesten alltid	Alltid
1	Hvor ofte får eleven det vondt av å gå på skolen fordi han eller hun er redd for noe på skolen (f.eks. prøver, skolebussen, lærere eller brannalarm)?							
2	Hvor ofte er eleven borte fra skolen fordi det er vanskelig å snakke med andre elever på skolen?							
3	Hvor ofte har eleven mer lyst til å være sammen med sine foreldre enn å dra på skolen?							
4	Når eleven ikke er på skolen i løpet av uka (fra mandag til fredag), hvor ofte drar eleven hjemmefra og gjør noe morsomt?							
5	Hvor ofte er eleven borte fra skolen fordi han eller hun vil føle seg trist eller lei ved å dra på skolen?							
6	Hvor ofte er eleven borte fra skolen fordi han eller hun blir flau ved å være sammen med andre på skolen?							
7	Hvor ofte tenker eleven på sine foreldre eller på sin familie når han eller hun er på skolen?							
8	Når eleven ikke er på skolen i løpet av uka (fra mandag til fredag), hvor ofte snakker han eller hun med eller treffer noen andre utenom familien?							
9	Hvor ofte har eleven det vondt på skolen (er redd, nervøs, trist) sammenlignet med når han eller hun er hjemme med venner?							
10	Hvor ofte er eleven borte fra skolen fordi han eller hun ikke har så mange venner der?							
11	Hvor ofte ville eleven heller vært sammen med familien enn dra på skolen?							
12	Når eleven ikke er på skolen i løpet av uka (fra mandag til fredag), hvor mye koser eleven seg da med ting som å være sammen med venner eller dra til et sted?							
13	Hvor ofte får eleven det vondt (er redd, nervøs, trist) når han eller hun tenker på skolen på en lørdag eller en søndag?							
14	Hvor ofte holder eleven seg borte fra bestemte steder på skolen (f.eks. ganger eller der spesielle elever oppholder seg), der han eller hun er nødt til å snakke med andre?							
15	Hvor godt ville eleven ha likt å ha undervisning med en av foreldrene hjemme i stedet for med lærer på skolen?							
16	Hvor ofte nekter eleven å dra på skolen fordi han eller hun heller vil gjøre morsomme ting andre steder?							
17	Hadde det vært lettere å gå på skolen hvis eleven hadde hatt det mindre vondt (var mindre redd, nervøs, trist) på skolen?							
18	Hadde det vært lettere å gå på skolen hvis det hadde vært lettere å få nye venner?							

Tabell hentet fra: Nesodden kommune, Ugyldig fravær - en veileder for håndtering av skolenekting (2014).

19	Hadde det vært lettere å gå på skolen hvis en av foreldrene var med?							
20	Hadde det vært lettere å gå på skolen hvis eleven kunne gjøre mer morsomme ting etter skoletid (som å være med venner)?							
21	Hvor mye mer vondt har eleven det på skolen (er redd, nervøs, trist) enn andre på samme alder?							
22	Hvor mye mer holder eleven seg unna elever på skolen enn andre på samme alder?							
23	Ønsker eleven å være hjemme med en av foreldrene mer enn andre på samme alder ønsker?							
24	Har eleven mer lyst til å gjøre morsomme ting utenfor skolen enn andre på samme alder?							

Oppsummering

Unngår ting eller situasjoner som vekker ubehag		Unngår situasjoner som innebærer evaluering/bedømmelse		Søker oppmerksomhet		Velger konkrete, attraktive aktiviteter	
1		2		3		4	
5		6		7		8	
9		10		11		12	
13		14		15		16	
17		18		19		20	
21		22		23		24	
Sum: /6=		Sum: /6=		Sum: /6=		Sum: /6=	

Tabell hentet fra: Nesodden kommune: Ugyldig fravær - en veileder for håndtering av skolenekting (2014).

Vedlegg 7: Mal for samarbeidsavtale

SAMARBEIDSAVTALE MELLOM ELEV, SKOLE, FORESATTE OG EVENTUELLE ANDRE INVOLVERTE:

LANGSIKTIG MÅL FOR SAMARBEIDET:

DELMÅL/OPPTRAPPINGSPLAN:

(Hvert trinn vil innebære delmål med økte utfordringer for eleven.

Delmålene skal tilrettelegge for mestring. Spesifiser hvor lenge hvert trinn skal vare)

Delmål/Trinn 1: (fag/situasjoner/dager der eleven deltar, elevens behov for tilrettelegging eller støtte i utfordrende situasjoner)

Delmål/Trinn 2: (fag/situasjoner/dager der eleven deltar, elevens behov for tilrettelegging eller støtte i utfordrende situasjoner)

Delmål/Trinn 3: (fag/situasjoner/dager der eleven deltar, elevens behov for tilrettelegging eller støtte i utfordrende situasjoner)

GENERELLE TILTAK OG ANSVARSFORDELING:

(Alle involverte parter skal ha sine ansvarsområder)

Kontaktlærer har ansvar for:

Ledelsen ved skolen har ansvar for:

Foresatte har ansvar for:

Eleven har ansvar for:

Andre involverte parter har ansvar for:

PLAN B:

Hvis eleven ikke klarer å møte som avtalt skjer dette

(Hvem gir informasjon/ ringer hvem og hvem gjør hva for å tilrettelegge for elevens deltakelse?)

EVALUERING:

Form på og plan for evaluering av tiltakene avtales

(Evaluering bør skje fortløpende sammen med eleven med vekt på mestring av delmål. Dato for neste møte og innkallingsansvar bør spesifiseres)

Tabell hentet fra Oslo kommune: Skolevegring- en praktisk og faglig veileder (2009).

Pedagogisk psykologisk tjeneste for Ytre Nordmøre

Kontaktinformasjon

Sentralbord: 71 57 52 55

Fosnagata 13, 6509 Kristiansund

E-post: pptytre@kristiansund.kommune.no

Du finner mer informasjon om PPT, ansatte, beskrivelser av saksgang og oppdaterte skjema på vår hjemmeside. Her finner du også alle heftene i «Ta grep» og materiell til bruk i arbeidet med læringsmiljø.

www.pptytrenordmore.no

